

УДК 343.9:323.28

КУЧЕРИНА С.Є., кандидат військових наук, доцент,
провідний науковий співробітник
НДІ інформатики і права НАПрНУ,
ОЛЕЙНИКОВ Д.О., кандидат юридичних наук,
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ПРОТИДІЯ АНТИДЕРЖАВНОМУ ЕКСТРЕМІЗМУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

***Анотація.** У статті проаналізовано деструктивне явище – антидержавний екстремізм, який протягом останніх років, з огляду на фактичне військове втручання Російської Федерації, набув значного поширення та фактично являє загрозу державному суверенітету нашої держави. Авторами виділено основні ознаки антидержавного екстремізму та визначено конкретні кроки, яких необхідно вжити з метою зупинення його розвитку та подолання негативних наслідків, які настали.*

***Ключові слова:** антидержавний екстремізм, національна безпека, державний суверенітет, злочини проти основ національної безпеки, тероризм.*

***Summary.** The article analyzes the destructive phenomenon – anti-state extremism widely extended during the last years, in connection with the actual military intervention of the Russian Federation, which poses a threat to the sovereignty of our state. Authors marked out the main signs of anti-state extremism and defined the main steps which need to be introduced for the purpose of the termination of its development and overcoming negative consequences which already came.*

***Keywords:** anti-state extremism, national security, the state sovereignty, crimes against bases of a national security.*

***Аннотация.** В статье проанализировано деструктивное явление – антигосударственный экстремизм, которое в последние годы, в связи с фактическим военным вмешательством Российской Федерации, широко распространилось и представляет угрозу государственному суверенитету нашего государства. Авторы выделили основные признаки антигосударственного экстремизма и определили основные шаги, которые необходимо внедрить с целью прекращения его развития и преодоления негативных последствий, которые уже наступили.*

***Ключевые слова:** антигосударственный экстремизм, национальная безопасность, государственный суверенитет, преступления против основ национальной безопасности.*

Постановка проблеми. Визнання дій особи, які передбачені об’єктивною стороною ст. 110 КК України, злочинними, засновано на положенні ст. 2 Конституції України, відповідно до якої суверенітет України поширюється на всю її територію, Україна є унітарною державою, територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною. Закон України “Про державний кордон України” визначає захист державного кордону України невід’ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки [1]. “Декларація про державний суверенітет України” визначає державний суверенітет як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

Основним національним інтересом та пріоритетом державної політики національної безпеки є забезпечення незалежності та державного суверенітету України. У Законі України “Про основи національної безпеки України”, у статті 6, визначено такий

пріоритетний національний інтерес: “Захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України”. Відповідно до вимог ст. 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом державної влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Суверенітет – це одна з істотних ознак держави, її можливість повноправно здійснювати внутрішньо- та зовнішньополітичні справи, не допускати втручання в свою діяльність іноземних держав та інших внутрішньодержавних сил (організацій). Невід’ємними юридичними ознаками суверенітету є єдність, верховенство, незалежність державної влади [2, с. 7]. Суверенітет – це невід’ємне право держави самостійно вирішувати всі питання внутрішньої та зовнішньої політики без будь-якого втручання ззовні. Державний суверенітет властивий всім без винятку державам незалежно від рівня економічного розвитку, політичної самостійності, участі в міжнародних організаціях та в міжнародному спілкуванні [3, с. 258]. Виходячи з цієї тези, необхідно підкреслити неабияку важливість збереження державного суверенітету як важливої складової існування держави в якості самостійного суб’єкта. І пріоритетним напрямком аналізу на державному рівні мають бути існуючі чинники та явища, які призводять до обмеження державного суверенітету, з подальшим вжиттям заходів щодо його відновлення та посилення.

Результати аналізу наукових публікацій. Наразі, з огляду на відсутність нормативно-правового регулювання протидії антидержавному екстремізму та недостатній дослідженості його сутності і природи, в цілому, при розв’язанні наукової проблеми доцільно спиратись на наукові здобутки таких авторів як В. Антипенко, В. Борисов, В. Глушков, В. Ємельянов, М. Кіреєв, В. Комісаров, В. Крутов, В. Ліпкан, Л. Левченко, В. Мальцев, С. Мохончук, Л. Новікова, Г. Овчинникова, В. Ортинський, В. Пилипчук, М. Семикін, В. Тихий, О. Шамара, В. Шахов та ін. При цьому, навіть враховуючи значну кількість наукових праць з питань екстремізму в цілому та антидержавного екстремізму як найнебезпечнішого його виду, не вирішено наукової проблеми щодо формування системи кримінологічної та кримінально-правової протидії зазначеному небезпечному явищу з метою захисту державного суверенітету як основної складової національної безпеки нашої держави.

При цьому, з огляду на специфічність обраного напрямку вирішення наукової проблеми, необхідно зазначити, що питання антидержавного екстремізму та способів його подолання впродовж останніх десятиліть були ключовими в юридичній науці власне Російської Федерації. Вивчивши зазначене деструктивне явище, російські дослідники отримали змогу не тільки протидіяти йому, але й в інтересах власних спецслужб ефективно насаджувати та застосовувати на території інших держав, зокрема, України. Окремі напрацювання російських науковців, з огляду на важливість обраної теми, можуть бути використані в цій статті.

Метою статті є аналіз антидержавного екстремізму, як інструменту обмеження державного суверенітету, з сучасних позицій та визначення існуючих проблем в дослідженні цього питання і необхідних напрямків щодо дій, спрямованих на його подолання.

Виклад основного матеріалу. Територія держави – це та частина земної кулі, яка належить, відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права, певній державі як суб’єкту міжнародного права, і в межах якої політична організація влади цього суб’єкта здійснює своє територіальне верховенство. Погодимось із І.В. Долматовим, що історія розвитку такого соціального явища як держава свідчить про те, що територія держави –

це не тільки необхідний елемент структури держави, але й сама природна умова її існування [4, с. 37].

Наразі досить актуальною є позиція Т.С. Цимбрівського, який ще у 2008 році зазначив, що сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується стрімким зростанням загальної кількості збройних конфліктів, активною протидією тероризму, динамічною боротьбою за світову гегемонію, утвердженням примату загальнолюдських цінностей як виразу фундаментальних прав і свобод людини. На цьому тлі відбуваються процеси, пов'язані із застосуванням сили, спробами реалізації народами (націями) права на сецесію, проявами територіальних суперечок. В подібних умовах закономірно виникає загроза цілісності державної території та непорушності державних кордонів [5, с. 3].

У даний час рух етнічних груп поширюється, викликаючи збройні конфлікти та політичну нестабільність. У зв'язку із цим значного поширення набув термін “сепаратизм”, що досить часто вживається в науковій та публіцистичній літературі і характеризує негативні явища в суспільстві, спрямовані на порушення цілісності держави. Сепаратизм визначається як рух, спрямований на відокремлення від держави частини її території та населення. Сепаратизм породжується суперечностями між центральною владою держави та носіями ідеї сепаратизму, якими, здебільшого, є політичні партії, громадські та релігійні організації, етнічні або конфесійні меншини, іноді – окремі регіональні політичні структури [6, с. 469]. В рамках американської політико-правової школи сепаратизмом визнається “вихід соціальної групи та території, яку вона займає, з-під юрисдикції держави, частиною якої вона є”. Отже, однією із державно-правових закономірностей є прагнення забезпечити свою територіальну цілісність, недоторканність кордонів, а також протидія сепаратизму.

Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй (24 жовтня 1970 року), проголошує, що всі народи мають право вільно визначати без втручання ззовні свій політичний статус і здійснювати свій економічний, соціальний та культурний розвиток, і кожна держава зобов'язана поважати це право. Створення суверенної та незалежної держави, вільне приєднання до незалежної держави чи об'єднання з нею, або встановлення будь-якого іншого політичного статусу, вільно визначеного народом, є формами здійснення цим народом права на самовизначення [7, с. 65-73]. Проте, ніщо з наведеного вище не може розглядатись як таке, що санкціонує чи заохочує будь-які дії, що вели б до розчленування чи до часткового або повного порушення територіальної цілісності і політичної єдності суверенних та незалежних держав.

І суспільна небезпека прагнення окремих спільнот досягти територіальної незалежності, а, по суті, державного суверенітету для конкретно визначеної етнічної чи релігійної групи полягає у тому, що, як влучно зазначає Р.С. Тамаєв, досягнення цієї мети здійснюється всупереч інтересам інших етнічних та конфесійних груп [8, с. 43]. Тобто виокремлення відбувається всупереч порядку, передбаченому законодавством держави, територія якої змінюється внаслідок цих дій.

Згідно із положеннями ст. 73 Конституції України питання про зміну території України вирішується виключно всеукраїнським референдумом. Відповідно до ст. 72 Конституції України всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених Конституцією України. Отже, зміна меж території можлива лише за умови проведення

всеукраїнського референдуму на предмет зміни меж території України, про що Верховна Рада повинна прийняти постанову, а Президент України – видати указ. Так, відповідно до п. 2 ст. 85 Конституції України, Верховна Рада України призначає всеукраїнський референдум з питань, визначених ст. 73 КУ, а, відповідно до п. 6 ст. 106 Конституції України, Президент України призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 КУ. Всеукраїнський референдум з питань зміни меж території може бути проведений у разі: призначення Президентом України всеукраїнського референдуму щодо змін Конституції, відповідно до статті 156 Конституції України; проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області; призначення Верховною Радою України всеукраїнського референдуму з питань, визначених ст. 73 Конституції України, відповідно до п. 2 статті 85 Конституції України.

Лінія державного кордону країни перетинає певні точки координат на місцевості та характеризує при цьому межі цієї держави по відношенню до інших держав. Так, координати меж території держави встановлюються міжнародними договорами, а зміна меж території здійснюється у встановленому законом порядку. Тому змінити державний кордон держави в результаті вилучення чи переміщення прикордонного знаку неможливо, оскільки знак не встановлює межі державного кордону, а тільки позначає їх у певній точці координат на місцевості. На думку ж С.М. Бабуріна, який досліджував правові проблеми території держави, посягання на політико-правову безпеку держави здійснюється або через пряму окупацію державної території та здійснення на ній правового режиму іншої держави, або через підготовку та здійснення державного заколоту з подальшими змінами правового режиму території [9, с. 79].

Здійснення державного заколоту, як вбачається, можливо лише за умови протиставлення окремої соціальної групи, яка мешкає на вказаній території, суспільству в цілому. При цьому задля такого протиставлення необхідні певні підстави, умови та обставини, в яких гострота конфлікту між обраною соціальною групою та суспільством в цілому набуває найбільшого значення. Провокація загострення конфлікту можлива через розпалювання ненависті чи ворожнечі. Розпалювання, як це видно з самої етимології цього терміну, не є простим ставленням до якогось явища, це – активна діяльність. Автори “Словника основних термінів і понять у сфері боротьби з міжнародним тероризмом та іншими проявами екстремізму” визначають розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі як пропаганду “неповноцінності”, приниження гідності представників одних національностей чи релігій та (або) пропаганда “виключності”, “переваги” інших національностей, а також спрямовані на досягнення зазначених цілей дії, поєднані з насильством, погрозами фізичної розправи, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням заручників, насильницьким виселенням громадян з місць їх постійного проживання [10, с. 43].

Розпалювання ненависті чи ворожнечі – це публічна чи за допомогою засобів масової інформації (друкованих, радіо, телебачення) пропаганда чи агітація, яка містить відкриті заклики, що навіюють невизначеному колу громадян ворожість, ненависть, презирливість до осіб іншої статі, мови, іншої національності, раси шляхом навіювання їм ідеї неповноцінності цих громадян, що ображають їх особисті почуття і людську гідність лише з огляду на їх національну чи расову приналежність. При цьому ненависть – це почуття, а ворожнеча – активна взаємодія. Ненависть створює установку поведінки (готовність до виконання певних дій), яка разом з тим може бути блокована та не

отримує вираження у конкретних ворожих діях, а ворожнеча завжди виражається у певних агресивно-руйнівальних діях.

Таким чином, з метою реалізації довгострокової стратегії з суттєвого обмеження суверенітету держави на її території з перспективою подальшого руйнування державного устрою інша держава чи соціальна група штучно створюють умови задля керованого розшарування суспільства та нагнітання незадоволення, почуття несправедливості чи образи по відношенню до різних верств населення. Керуючи таким чином зазначеним процесом, підтримуючи певну групу чи певну спільноту, нав'язуючи їй необхідну ідеологію, можна створити умови, коли на певній території керована спільнота буде руйнувати суверенітет держави, намагаючись вийти з-під його впливу та приєднатись до іншого державного утворення або створити власне. Можливі варіанти, коли керована спільнота буде намагатись повалити державну владу з метою впровадження своїх переконань на рівні обов'язкового виконання.

Названий вище шлях створення керованої спільноти та руйнування з її допомогою всього чи частини суверенітету держави є, у загальному вигляді, передумовою до терористичної діяльності. З огляду на це на сьогоднішній день встановлення контролю над тероризмом в будь-якій країні є одним з найважливіших завдань, від ефективності вирішення якого залежить національна безпека, стабільність у суспільстві, можливість інтеграції в європейський простір, довіра громадян до органів державної влади та управління.

Небезпека, на яку наражається суспільство в результаті терористичної діяльності окремих його членів, змушує вчених, працівників силових структур держави, законодавців, керівників різних держав та інших зацікавлених осіб формувати адекватні методи боротьби з тероризмом. Не менш важливим є визначення причин та умов терористичної діяльності, їх рушійних сил і способів протидії. Враховуючи викладене, та беручи до уваги подальші аргументи, необхідно підкреслити, що тероризм є ефективним засобом діяльності окремих екстремістських угруповань чи суспільних течій в їх прагненні до досягнення своїх ідеологічних цілей.

Масштаби розповсюдження екстремізму в усьому світі змушують законодавців багатьох країн вживати рішучих заходів боротьби з цим небезпечним явищем. Процеси глобалізації та євроінтеграції вимагають вирішення проблем гармонізації вітчизняного, міжнародного та закордонного законодавства. І хоча останнім часом посилились тенденції зближення правових систем, істотні розбіжності між ними все ще існують. Разом з тим, використання міжнародного та закордонного досвіду правової регламентації відповідальності за екстремістські злочини – один з найбільш ефективних інструментів для усунення прогалин у вітчизняному законодавстві, у тому числі, в рамках протидії екстремізму.

Як свідчить аналіз літературних джерел, термін «екстремізм» починає застосовуватися спочатку в висловлюваннях про теорію держави. З середини XIX століття в політичній пресі Англії з'явилися терміни “extremism” і “extremist”. В США ці поняття виникли під час Громадянської війни (1861 – 1865 pp.), коли безкомпромісних представників ворожих сторін Півдня та Півночі називали “екстремістами обох частин країни” (“extremists of both parts of the country”). Поняття “екстремізм” часто використовувалось у Франції під час Першої світової війни (1914 – 1918 pp.), тобто після протистояння один одному на протязі декількох десятиліть ультралівих та ультраправих політичних сил. Екстремізм – це схильність до надзвичайних поглядів та дій у політиці, ідеологічному протистоянні, недемократичний спосіб розв'язання суспільних проблем, який суперечить принципу плюралізму. Так, екстерналізація

притаманна практично усім групам терористів – політичним, сепаратистським, етнорелігійним та ін. Така особливість є психологічною та ідеологічною основою для згуртування терористів, та, без сумніву, належить до найбільш вагомих. Вона активно підживлює ненависть до представників інших національних, релігійних чи соціальних груп [11, с. 224].

Таким чином, аналізуючи наведені вище концептуальні погляди, доходимо висновку, що термін “екстремізм” поєднує у собі дві крайнощі – дві непримиримі суспільно-політичні позиції опонентів та готовність однієї із сторін застосовувати “крайні”, силові методи задля отримання ситуативної чи постійної переваги над опонентом. Зазначені ознаки характеризують зміст та суть екстремізму як негативного явища, яке виникає на підґрунті соціально-політичного конфлікту між певними групами чи верствами населення, та проявляється у застосуванні суспільно небезпечних насильницьких методів задля забезпечення подальшого розвитку ситуації за своїм власним сценарієм. Тобто, як суспільно-політичне явище екстремізм є результатом активності окремих політичних чи радикальних суспільних течій, орієнтованих на розповсюдження через насильство власних поглядів про політичний, соціально-економічний устрій суспільства, характер міждержавних, міжетнічних, міжконфесійних відносин.

Враховуючи загальну концепцію екстремістської діяльності, а також зміст основних загроз національній державності будь-якої країни, проявами антидержавного екстремізму можуть бути визнані окремі форми злочинної діяльності, яка відповідає всім наступним критеріям:

1) ідеологія діяльності певних спільнот або окремих їх представників заснована на принципах нетерпимості до того чи іншого суспільного явища, яке існує в державі і відповідає чинному законодавству;

2) вчинювані дії спрямовані на насильницьку зміну чи руйнування окремих складових національної безпеки, які відповідають за нормальне існування та функціонування найважливіших державних інститутів, та припинення нормальної діяльності яких ставить під загрозу існування держави в цілому;

3) серед методів досягнення злочинних цілей екстремістської ідеології є терористична та інша протиправна насильницька діяльність, у тому числі, пов’язана із використанням зброї, інших засобів, функціонально спрямованих на спричинення смерті людей чи шкоди їхньому здоров’ю.

Таким чином, необхідно акцентувати увагу на тому, що екстремістська діяльність за своїм змістом є набагато ширшим явищем, ніж терористична, оскільки остання є лише найтяжчою формою досягнення антидержавних (або будь-яких інших) цілей екстремістськими організаціями. При цьому також необхідно відрізнити екстремістську діяльність від тих або інших переконань суб’єкта, що без свого втілення в певні насильницькі чи інші активні дії, які можуть утворювати склад кримінального (чи іншого) правопорушення, так і залишились на рівні розумової діяльності особи.

Суверенітет держави, окрім іншого, знаходить своє відображення і в тому, що всі органи державної влади та державного управління в центрі й на місцях вирішують усі питання відповідно до належної компетенції без будь-якого іноземного втручання [3, с. 258]. Саме ця властивість суверенітету піддається найбільшому деструктивному впливу з боку екстремістських угруповань, поряд із територіальною цілісністю держави. І, якщо бути послідовним, то в першу чергу негативний вплив здійснюється саме на систему органів влади, через яку держава впроваджує свої рішення і підтримує режим свого верховенства на тій або іншій території.

Костенко О.М. запропонував сучасну класифікацію можливих способів злочинних посягань на державний суверенітет, розглядаючи останній як один з головних атрибутів державної влади: 1) узурпація суверенітету разом з узурпацією державної влади; 2) ослаблення суверенітету разом із ослабленням державної влади; 3) зловживання суверенітетом разом із зловживанням державною владою. Виходячи із наведеного, вченим запропонована система норм, що забезпечує кримінально-правову охорону державного суверенітету [12].

Кубальський В.Н., послідовно продовжуючи дослідження державного суверенітету, як об'єкту окремих злочинів, наголосив, що до злочинів, передбачених КК України, об'єктом яких виступає чи може виступати державний суверенітет України, слід віднести: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110), фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110), державна зрада (ст. 111), посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112), диверсія (ст. 113), шпигунство (ст. 114), терористичний акт (ст. 258), втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4), фінансування тероризму (258-5), пропаганда війни (ст. 436), планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437), посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443), застосування зброї масового знищення (ст. 439) та інші [13, с. 279].

Так, характеризуючи антидержавний екстремізм, А.В. Павлінов зазначив, що під кримінальним антидержавним екстремізмом (насильницьким антидержавним екстремізмом) слід розуміти той, який має системний, організований масштабний характер, збройну діяльність, спрямовану на державну владу з метою зміни основ конституційного ладу держави або порушення її цілісності з використанням насильства або загрози насильства [14, с. 39].

Таким чином, враховуючи наведені вище ознаки змісту антидержавного екстремізму, прояви якого, в першу чергу, обмежують або призводять до руйнування окремих складових державного суверенітету України та несуть загрозу переважно державності та національній безпеці України, визначимо основні склади злочинів, які необхідно вважати проявами антидержавного екстремізму:

- ст. 109 “Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади”;
- ст. 110 “Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України”;
- ст. 110-2 “Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України”;
- ст. 112 “Посягання на життя державного чи громадського діяча”;
- ст. 260 “Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань”;
- ст. 436 “Пропаганда війни”;
- ст. 443 “Посягання на життя представника іноземної держави”.

Підтримуючи позицію Кубальського В.Н., погодимось із тим, що низка злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку також посягають на державний суверенітет, завдаючи при цьому руйнівного впливу на його складові. Разом

з тим, цей вплив, як правило, здійснюється ззовні і за безпосередньої, прямої та явної участі іншої держави-агресора. У випадках же вчинення антидержавного екстремізму, виконавцями цього злочину є громадяни тієї держави, на державний суверенітет якої вони посягають, та на території якої вони знаходяться. Окрім того, якщо антидержавний екстремізм є стратегією, керованою ззовні іншою державою, правоохоронні органи мають можливість припинити вказану діяльність та притягти винних осіб до кримінальної відповідальності, таким чином, запобігши спричинення шкоди охоронюваним законом інтересам.

Останнє положення цілком збігається з позицією Кубальського В.Н., який дійшов до висновку про те, що існуюча в Україні система кримінально-правової охорони державного суверенітету з урахуванням останніх подій на Донбасі та в Криму потребує оновлення та повинна містити адекватну відповідь на усі існуючі та можливі форми загроз у цій сфері. У вітчизняній доктрині кримінального права до цього часу не сформульовано окремої цілісної концепції кримінально-правової політики у сфері забезпечення державного суверенітету України. Виділення злочинних посягань проти державного суверенітету обумовлене потребами кримінально-правової науки і практики. Воно надає можливість забезпечити комплексний підхід до протидії найбільш небезпечним загрозам для державного суверенітету України [13, с. 381].

Тієї ж самої точки зору дотримується Ортинський В.Л., який пропонує наступне: “у перспективі видається за необхідне прийняття єдиного законодавчого акта, спрямованого на боротьбу з кримінальним антидержавним екстремізмом. Необхідно не тільки досліджувати генезис сучасного антидержавного екстремізму, встановлювати чинники, що сприяють його прояву, але й вчитися на основі всебічного аналізу і безперервного моніторингу обстановки доволі надійно прогнозувати виникнення нових критичних ситуацій і пропонувати ефективні заходи щодо їх вирішення. Саме тому постає питання про необхідність створення в Україні такої системи, яка б могла забезпечити одночасно і профілактику насильницького антидержавного екстремізму та інших нових викликів і загроз, і адекватні заходи щодо врегулювання кризових ситуацій, що виникають та пов’язані з тероризмом” [15, с. 7-8].

Побудові дієвої державної системи запобігання, реагування і припинення терористичних актів як засобів діяльності екстремістських організацій, мінімізації їх наслідків повинно передувати комплексне виявлення всіх причин та умов, що створили в суспільстві і в державі в цілому сприятливі умови для існування екстремістської ідеології, яка є виправданням для застосування найбільш екстремальних засобів боротьби із існуючим ладом. За даними наукових досліджень, загальна модель чинників, що сприяють виникненню й розвитку в суспільстві антидержавної конфліктогенної ситуації, що розв’язується, у тому числі терористичними методами, зазвичай виглядає так:

- економічна криза;
- хронічна політична нестабільність;
- загальна структурна криза держави та її інститутів;
- руйнування історичних, культурних, моральних, гуманітарних цінностей;
- зростання націоналізму, національної нетерпимості, релігійного екстремізму та сепаратистських настроїв;
- слабкість державного апарату, і, насамперед, корумпованість державних службовців;
- низький професіоналізм спецслужб;
- падіння авторитету влади, закону, віри в її здатність забезпечити безпеку громадян;

- зацікавленість у дестабілізації ситуації з боку інших держав, низки закордонних терористичних, релігійних, націонал-радикальних та інших організацій;
- негативні процеси у соціальній структурі, що призвели до маргіналізації багатьох соціальних груп;
- падіння життєвого рівня, стан психологічного дискомфорту, тривоги й безвиході, незахищеності, що відчула на собі значна частина населення;
- зростання соціальної агресивності.

Як справедливо зазначають теоретики та практики, що досліджують динаміку терористичної діяльності, для існування тероризму життєво необхідні декілька факторів:

- наявність прогалин в системі безпеки держави. Вони можуть бути пов'язані з недосконалістю правової бази та відсутністю єдиної антитерористичної політики, неефективними системами фінансового, прикордонного, міграційного, митного, податкового і іншого видів контролю, недостатньо ефективною роботою правоохоронних органів, небажанням чи нездатністю влади вирішити чи нейтралізувати конфліктну ситуацію на стадії її виникнення;
- відносна доступність бойового потенціалу, вибір людських ресурсів, можливість безперешкодного вербування найманців, професійних злочинців та військових спеціалістів, придбання звичайної зброї та новітніх видів озброєння, можливість створення тренувальних таборів на окремих територіях.

Висновки.

Аналізуючи чинну ситуацію в країні, необхідно сформулювати наступні висновки, які, по суті, є висновками даного дослідження і містять в собі напрямки подальших наукових досліджень:

1. Антидержавний екстремізм є досить дієвим та небезпечним інструментом обмеження суверенітету держави шляхом руйнування окремих його складових – територіальної цілісності, державної влади тощо.
2. Недостатня дослідженість такого комплексного явища як антидержавний екстремізм та нерозвинутість системи його подолання призводить до того, що, фактично, держава протидіє наслідкам такого екстремізму, а самі причини та інструменти його продовжують існувати та загрожувати новими злочинним проявами.
3. Наразі зростання антидержавного екстремізму є керованим та підтримуваним ззовні Російською Федерацією, яка створила на окремих територіях України осередки екстремістських угруповань, розширила сфери їх впливу, знищила систему державної влади на окупованих територіях та створила квазідержавні утворення задля продовження своєї експансійної діяльності.
4. З погляду на конфліктогенні фактори, наведеними вище, надзвичайно важливо в найкоротші терміни сформулювати кримінально-правову та кримінологічну базу протидії антидержавному екстремізму, спрямовану на подолання, в першу чергу, його причин та інструментів, а не лише наслідків.

Використана література

1. Про державний кордон України : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 2. – Ст. 5.
2. Белевцева В. Державний суверенітет, його ознаки та властивості // Підприємництво, господарство і право. – № 10/2009. – С. 7-10.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – [2-е вид., перероб. та доп.] ; за ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К. : Дакор, 2008. – 1428 с.

4. Долматов І.В. Просторове буття сучасної держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / Іван Володимирович Долматов. – Одеса, 2009. – 22 с.
5. Цимбрівський Т.С. Дотримання принципів територіальної цілісності та непорушності кордонів у міжнародному праві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.11 / Тарас Степанович Цимбрівський. – Львів, 2008. – 20 с.
6. Юридична енциклопедія ; в 6 т. ; редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : “Укр. енцикл.”. – Т. 5 : П-С. – 2003. – 736 с.
7. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединённых Наций (24 октября 1970 года) / Действующее международное право. – Т. 1. – М. : Московский независимый институт международного права, 1996. – С. 65-73.
8. Тамаев Р.С. Уголовно-правовое и криминологическое обеспечение противодействия экстремизму : монография / Р.С. Тамаев. – [2-е изд.]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2008. – 280 с.
9. Бабурин С.Н. Территория государства (правовые проблемы) : дис. на соискание науч. степени докт. юрид. наук : 12.00.01 / С.Н. Бабурин. – М., 1998. – 286 с.
10. Словарь основных терминов и понятий в сфере борьбы с международным терроризмом и иными проявлениями экстремизма. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 66 с.
11. Антонян Ю.М. Личность преступника / Ю.М. Антонян, В.Н. Кудрявцев, В.Е. Эминов. – СПб. : Издательство “Юридический центр Пресс”, 2004. – 336 с.
12. Правове забезпечення державного суверенітету України : монографія ; за заг. ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2011. – 200 с.
13. Кубальський В.Н. Засади кримінально-правової охорони державного суверенітету України // Правова держава : щорічник наукових праць. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. – Вип.26. – С. 376-383.
14. Павлинов А.В. Антигосударственный экстремизм : уголовно-правовые и криминологические аспекты / А.В. Павлинов. – М. : Издательство “Юрлитинформ”, 2008. – 406 с.
15. Ортинський В.Л. Антидержавний екстремізм: кримінально-правові аспекти // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – (Юридичні науки). – 2015. – № 825. – С. 3-8.
16. Дзера М.М. Політологічний словник / М.М. Дзера. – Львів : ВАТ “Видавництво “Вільна Україна”, 2007 р. – 80 с.
17. Корнилов Т.А. Международные аспекты противодействия экстремизму : дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : 12.00.08 / Тимур Андреевич Корнилов. – М., 2001. – 161 с.

~~~~~ * * * ~~~~~